

<https://doi.org/10.15407/rksu.35.236>

УДК 82–94+81'42(477)

Надія Любовець, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу теорії та методики біобібліографії Інституту
біографічних досліджень, Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0002-8811-6627
E-mail: lyubovets@gmail.com

СПОГАДИ НА СТОРІНКАХ «ЛІТОПІСУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ»: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІР

Мета статті: аналіз мемуарного складника журналу «Літопис Червоної Калини», його характерних особливостей у джерелознавчому, бібліографічному та комунікативному контекстах, складу авторів, тематичної спрямованості й особливостей форм спогадових публікацій, їхньої ролі у формуванні національного історичного дискурсу, української ідентичності. **Методологія** дослідження ґрунтується на застосуванні загальнонаукових методів систематизації та класифікації, принципах історизму, об'єктивності, ретроспективного, порівняльного та дискурс-аналізу (метод дослідження змісту). **Наукова новизна** полягає в дослідженні мемуарних текстів «Літопису Червоної Калини» як проекту громадської ініціативи задля збирання та публікації спогадів про події українських Визвольних змагань, актуалізації документальних свідчень про важливі події національної історії з метою збереження історичної та національної пам'яті в сучасних умовах. **Висновки.** Аналіз мемуарного складника «Літопису Червоної Калини» свідчить про те, що публікації на сторінках видання стали важливим інструментом фіксації особистих спогадів учасників війни та революції, насичених переживаннями та емоціями, що дозволяє краще зро-

Цитування: Любовець Н. Спогади на сторінках «Літопису Червоної Калини»: джерелознавчий та інформаційно-комунікативний вимір. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2024. № 4 (35). С. 236—250. <https://doi.org/10.15407/rksu.35.236>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

зуміти різні аспекти цих подій та їхній вплив як на сучасників, так і на майбутні покоління. Публікації «Літопису Червоної Калини» зберегли документальні джерела та бібліографічні відомості про події війни; вони інформували громадськість про реальні умови та переживання українських вояків на фронті, даючи людям, які не бачили війни на власні очі, уявлення про неї, що сприяло кращому розумінню війни цивільним населенням та підвищенню обізнаності про військові події; відігравали виховну роль, пробуджуючи патріотичні почуття, підтримку військових та співчуття до них. Досвід редакційної колегії у створенні джерельної бази, проведенні історичних та бібліографічних досліджень, а також у розумінні виховних і комунікативних функцій документальних матеріалів про події національної історії 1914—1921 рр., зокрема спогадів, є актуальним у контексті російсько-української війни.

Ключові слова: спогади / спомини, мемуари, комунікація, бібліографія, журнал «Літопис Червона Калина» (1929—1939 рр.), історична та національна пам'ять, Перша світова війна, Українська революція.

Актуальність теми дослідження. Підвищена увага наукової спільноти та громадськості до героїчних сторінок української історії у кризові періоди воєн та революцій значно посилила інтерес до мемуарів як форми суб'єктивного відтворення драматичного минулого. Саме ця суб'єктивність є важливою перевагою мемуарів перед офіційними історичними нарративами, оскільки дозволяє побачити події очима їх безпосередніх учасників або свідків. У ХХ ст. Україна двічі ставала ареною світових воєн і революцій. ХХІ століття принесло нові випробування. Російсько-українська війна знову актуалізувала важливість мемуарів у кількох аспектах: по-перше, як цінного історичного джерела; по-друге, як інструменту згуртування суспільства в боротьбі з ворогом та механізму подолання психологічних та особистісних травм; по-третє, як засобу виявлення важливої ролі громадських ініціатив у процесі збирання та поширення спогадів.

У радянський період Перша світова війна та Українська революція висвітлювалися в межах політичної історії, що була жорстко регламентована комуністичною ідеологією. Для значної частини українського суспільства події війни 1914—1921 рр. залишалися маловідомими: її перебіг, долі активних учасників і свідків, історія військових формувань та їхніх командирів, а також наслідки війни й революції для цивільного населення лише зрідка ставали об'єктами уваги. Однією з причин була відсутність «людського обличчя» історії, для створення якого необхідні зусилля науковців і залучення нових джерел.

Особливо важливу роль в «олюдненні» трагічних сторінок української історії 1914—1921 рр. відіграють саме мемуари: вони дозволяють побачити минуле очима тих, хто тоді безпосередньо жив. Спогади активізують інтерес суспільства до цих подій на тлі сучасних викликів, що стоять перед Україною в умовах повномасштабного російського вторгнення. Адже саме в 1914—1921 рр. відбувалося становлення національних військових

формувань — Українських Січових Стрільців (далі — УСС) та Української Галицької Армії (далі — УГА) — прообразу сучасних Збройних Сил України. Емоційна насиченість мемуарів, в яких автори «пропустили крізь себе» події, є цінним матеріалом для творення історичної свідомості українців, усвідомлення важливості й трагічності боротьби за національну незалежність та свободу. Вони також збагачують джерельну базу для дослідження політичних, соціальних, культурних та психологічних наслідків цих тяжких випробувань.

Мета дослідження — проаналізувати мемуарний компонент «Літопису Червоної Калини», визначити специфіку форм і тематики, авторський склад, дослідити історико-джерелознавчий та бібліографічний потенціал часопису для створення реєстру українських мемуарів, а також актуалізувати комунікативне значення спогадів про події національної історії 1914—1921 рр. для суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Наразі можемо твердити про достатнє висвітлення історії власне журналу «Літопис Червоної Калини», про його значення як унікального джерела для вивчення окремих епізодів історії України [10; 11], про внесок часопису в українську історіографію [13] та роль у дослідженні феномена Українських Січових Стрільців [12]. Однак місце видання у збиранні та публікації спогадів, його бібліографічна вартість у справі створення реєстру / бібліографії українських мемуарів, специфіка формату спогадових текстів часопису, складу їхніх авторів, тематичної спрямованості та популяризації в тогочасному суспільстві досі не стали об'єктом окремого дослідження.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому дискурсі ситуація щодо висвітлення подій Першої світової війни та Української революції 1917—1921 рр. значно покращилася. Упродовж останніх десятиліть з'явилося чимало фундаментальних наукових праць, присвячених цій тематиці¹. Однак нині українське суспільство більше тяжіє до встановлення самостійного міжпоколінневого діалогу з учасниками тих подій та формування власного погляду на них, що посилює інтерес до мемуарів. На жаль, значна частина цього документального масиву досі залишається малодоступною й «глухою» через брак інформації про нього в публічному просторі. Це особливо стосується спогадів так званих «малих форм» — «спогадів-зімонок» [11, с. 670], які друкувалися на сторінках періодики.

Загалом центральні та регіональні українські періодичні видання завжди відігравали особливу роль у справі збирання та оприлюднення спогадів. Навколо них зазвичай об'єднувалися кращі представники української еліти. Яскравою демонстрацією цього є діяльність українських журналів та продовжуваних збірників, що виходили в Києві наприкінці XIX — в пер-

¹ Історіографію з цього питання див.: [8; 11].

шій третині ХХ ст., — «Київська старовина», «Україна», «За сто літ» та ін. Розуміння потенціалу спогадів у процесі творення власної історії й урахування їхніх меморіальних та комунікативних функцій були характерними й для галицьких інтелектуалів. Ними було започатковано багато громадських ініціатив зі створення періодичних видань, одним із завдань яких була публікація спогадів з метою формування в суспільстві національної свідомості та історичної пам'яті. У Галичині в цій царині найбільш відомим є «Літературно-науковий вістник», згодом були ще декілька проектів з видання журналів, заснованих кооперативом «Червона Калина».

Серед інших вирізняється часопис «Літопис Червоної Калини»² (далі — ЛЧК), заснований у Львові 1929 р. кооперативом «Червона Калина»³. Замислений як ілюстрований щомісячник з історії та побуту, він згодом трансформувався у військово-історичний журнал, що свідчить про переважання воєнної тематики в його публікаціях. Якраз у ньому публікувалися праці з історії українських військових формувань, зокрема з питань розвитку стрілецького руху в Галичині на початку ХХ ст. та формування УГА, аналітичні студії про наслідки Першої світової війни, спогади учасників подій 1917—1921 рр. та армії УНР, бібліографія воєнної історії тощо. Часопис виходив протягом 1929—1939 рр. У перший рік було випущено три числа, у 1930—1938 рр. — по 12, в 1939 р. — 7. Разом за одинадцять років існування побачили світ 109 випусків (9 подвійних). Лев Шанковський, журналіст і військовий історик-дослідник, так описував ЛЧК: «Журнал був багато ілюстрований пам'ятковими знімками і появлявся на 24 сторінках формату кварто, на доброму папері. В липні-серпні кожного року появлялося одне подвійне число (7—8) на 40 сторінках» [13, с. 117]. Відповідальними редакторами ЛЧК у різні роки були правник, меценат, сотник УГА Теодор Мартинець і старшина УСС Петро Пасіка, редакторами — один з організаторів УСС, прозаїк, журналіст Лев Лепкий та письменник, публіцист, драматург, січовий стрілець Василь Софронів-Левицький.

Цілі, які ставила перед собою редакція, були оголошені в першому випуску (числі) ЛЧК: журнал має пробуджувати та плекати пошану до історичного минулого, закріплювати традиції, зберігати друком історичні матеріали, які можуть стати в пригоді українській історіографії в майбутньому. Особливо це було актуальним на тлі того, що багато цінних пам'яток та документів, які могли би пролити світло на багато «темних сторінок» вітчизняної історії, досі не були опубліковані та марнувались у приватних руках. А відбувалося це, на думку редакції, через байдужість громадянства та низький рівень зацікавленості даними питаннями. Тому редколегія бачила свою

² У 1991—1996 рр. у Львові виходило відновлене видання «Літопису Червоної Калини» (під редакцією О. Ходак), яке позиціонувало себе як продовження однойменного часопису 1930-х років.

³ Про це більш докладно див.: [8; 10].

місію в тому, щоб «розбудити оце зацікавлення і пієтизм до історії, зокрема заохотити його (громадянство. — Н. Л.) до збирання тих цінних пам'яток, щоби дорогою публікації можна було виявити їх на світ божий та бодай друком зберегти від заглади знищення» [5]. Задля досягнення цих цілей редакція просила своїх прихильників надати їй «моральну підтримку, з'єднувати передплатників та надсилати свої спомини, історичні записки, документи, світлини і всі інші писані та ілюстративні матеріяли» [5]. Тим самим визнавалася роль спогадів / споминів для науки, утвердження історичної пам'яті та згуртування суспільства навколо національних ідеалів. Видавництво «Червона Калина» усвідомлювало свою важливу роль у збереженні історичних традицій та спогадів. Активна взаємодія із суспільством призвела до накопичення в редакційних архівах значної кількості матеріалів, що очікували на публікацію.

Незважаючи на невеликий обсяг видання — від 24 до 40 сторінок, воно було насичене змістовним різноформатним контентом: текстами, фотографіями, схемами, картами, репродукціями рисунків різних років. Найчастіше редакція використовувала як ілюстрації рисунки українського маляра, графіка, сотника армії УНР Василя Перебийноса. Щодо структури часопису слід зазначити, що в ньому не виокремлено розділи «Статті», «Спомини і записки», «Спомини і історичні нариси», ці назви використовувалися лише у випадку подання редакцією в першому / дванадцятому числах (лише за окремі роки) річного змісту. Однак є назви інших сталих розділів: «Посмертні згадки» / «Що відійшли» / «Пам'яті поляглих», «Бібліографія. (Список жерел до історії української визвольної боротьби 1914—1921 рр.)», «Рецензії, замітки», «З діяльності УКТОНІ (Українське Товариство Опіки над Інвалідами)», «Воєнні усмішки». Це дещо ускладнює роботу з пошуку мемуарних текстів. Зазвичай спомини йшли впереміш з історичними нарисами та друкувалися на початку часопису. За весь час видання було видрукувано 2776 сторінок [13, с. 117].

Особливий інтерес для нас становлять публікації власне текстів споминів та розділ «Бібліографія», де вміщувалась інформація про видані спогади як самого видавництва «Червона Калина», так і ті, що були опубліковані в інших містах України та за кордоном, зокрема у Відні, Берліні. Уже в першому номері редакція надрукувала звернення до учасників українських визвольних змагань й усього громадянства з проханням надсилати до неї «свої спомини, знімки та інші матеріали для використання в журналі. Ціла українська суспільність повинна прийти з помічю при збиранню та утревалуванню памяток нашого недавнього минулого»⁴. Редакція часопису була не зовсім упевнена в успіхові свого проекту, насамперед через фінансові питання, мала побоювання, що не набере передплатників, однак не могла не зреагувати на запит громадськості, передусім своїх відданих

⁴ Текст звернення вміщено на рекламних сторінках, що передували титулу (без сторінок).

читачів та суспільства в цілому. Дослівно: «видання нашого журналу стало вимогою часу і не тільки часу, але й бажанням широких кругів читачів Видавництва “Червона Калина”» [5]. Кооператив «Червона Калина» мав багато видавничих проєктів, але їхні рамки не давали можливості друкувати всі матеріали, які постійно надходили до видавництва. А «Календар Червоної Калини», що виходив раз на рік, «не міг навіть частинно заспокоїти всіх тих вимог у сповнюванні цього важкого завдання, яке поставило собі видавництво» [5].

Особливо це стосувалося публікації спогадів, невеликих за розміром, але які мали цінний історичний та комунікативний потенціал. Адже дописувачі відгукнулися на прохання редакції щодо збирання мемуарних та інших матеріалів та очікували на їх публікацію. Ілюстрацією переповненості портфеля матеріалів видавництва «Червона Калина», особливо «спогадами-зімтками» (спогади на одну-дві сторінки), є той факт, що редакція друкувала «Змісти» своїх випусків на рік уперед. Зокрема, в першому числі ЛЧК за 1929 р. був надрукований «Зміст. Річник. I. (1—3)» та «Зміст. Річник II. (1—12). 1930»⁵. У Змісті за 1929 р. у розділі «Спомини і історичні нариси» вміщено 8 матеріалів. За 1930 р. — 27. Такі «Змісти» публікувалися не кожного року, маємо їх за 1931, 1932, 1934, 1937, 1938 рр. У восьму річницю часопису видавництво зазначало, що в «редакційній теці багато цінних матеріалів, що чекають на свою чергу. Їх треба видати, поки живуть ще учасники великих подій, щоб доповнювали їх. Для вдержання традиції, для закріплення Великих днів і чинів Видавництво мусить жити і мусить продовжувати працю, бо коли б його не стало, ніхто другий за це не візьметься і не пічне її від нового» [3].

Для розуміння специфіки спогадів (формат, авторський склад, тематика), що друкувалися на шпальтах часопису, ролі та місця ЛЧК у справі збирання та публікації мемуарів проаналізуємо випуски за перший, 1929-й, та 1938 р. Як правило, в кожному випуску друкувалися три або чотири тексти спогадів⁶. Обрані для аналізу публікації є типовими або знаковими, що дає нам можливість визначити специфіку всіх спогадових матеріалів. Дослідження лише декількох номерів ЛЧК за 1929 р., а всі вони починалися з публікації спогадів, надає можливість зробити висновок про особливу увагу редакції до цього виду історичних джерел та розуміння важливості таких публікацій⁷.

У 1929 р. вийшли три номери часопису, кожен з яких містив мемуарні тексти. Авторами спогадів були лише учасники описуваних подій. Серед них

⁵ Зміст подано на початку журналу без зазначення сторінок

⁶ Аналіз зроблено на основі перегляду змістів та текстів випусків за 1929, 1930—1932, 1934, 1937, 1938 рр.

⁷ Слід зазначити, що частина спогадів, надрукованих на сторінках часопису, поступово вводиться до наукового обігу, однак лише з вузької тематики.

бачимо прізвища досить відомих людей — полковника УСС Романа Сушка (1894—1944), старшину Легіону УСС та УГА Романа Купчинського (1894—1976), підполковника Армії Української Народної Республіки (далі — УНР) Василя Бень (1886—1941), порівняно менш відомих нині — офіцера полку УСС та УГА, письменника Максима Брилинського (1891—1968), підполковника Армії УНР Адріяна Маруценка-Богданівського (1897—1940), вояка УГА І. Фенціва, хорунжого артилерії 4-го гарматного полку УГА Юліана Вишенського, а також тих, дані про яких дуже стислі, — поета УСС Лу-лу⁸, або й відсутні взагалі — Соною Бонківну.

Тематично мемуарні тексти можна розподілити на декілька груп: *про учасників воєнних дій* — сотника УСС Миколу Загаевича (Сушко Роман «Знак часу [спомин]». 1929. Ч. 1), четаря УГА Адріяна Дзеровича (Бонківна Соня «Адріян Дзерович, поляг в бою під Хировом, дня 6, грудня 1918. Спомин». 1929. Ч. 2), Симона Петлюру (Бень Василь «Чія вина? Уривок зі споминів». 1929. Ч. 2); *про окремі події національно-визвольних змагань 1917—1921 рр.* — Листопадове повстання у Львові в 1918 р. (Фенців І. «Українська артилерія у Львові 1—21.XI.1918». 1929. Ч. 1); *про окремі епізоди війни, зокрема переговори / стосунки УГА з ген. А. Денікіним у 1919 р.* (Вишенський Ю. «Історія одного стрілу [оповідання-спомин]». 1929. Ч. 1); Брилинський М. «З Деникінцями. Оповідання-спомин» (1929. Ч. 2); *про історію окремих військових частин / з'єднань* — Окремої Кінної Дивізії Ген. хор. І. Омеляновича Павленка (Маруценко-Богданівський А. «Передостаній бій Окремої Кінної Дивізії». 1929. Ч. 2), сотні УСС Василя Дідушка (Купчинський Р. «Перша стріча. Спомин про виправу І. і П. чети сотні Дідушка під Сянки». 1929. Ч. 2—3); *творчу майстерню поета УСС* (Лу-лу. «Як я став воєнним поетом». 1929. Ч. 1).

Перші чотири групи, тематично цілком прогнозовано, присвячені подіям Першої світової війни та революції, що відповідає задекларованим завданням часопису, й містять розповіді від першої особи⁹. Їхня цінність для тогочасного й нинішнього читача полягає не лише в зафіксованих історичних подіях (як історичного, бібліографічного джерела), але насамперед у відображенні психології людини, яка жила «на війні»: дії та думки авторів спогадів, обставини їхнього повсякденного побутування, спонукальні мотиви написання спогадів, а також розуміння їхньої важливості для майбутніх поколінь. Адже життя в усіх його вимірах тривало навіть у ці буремні роки. Про особливу заслугу часопису у справі створення джерельної бази для української історіографії (адже документи зазвичай були розпорошені по приватних колекціях, у той час як публікація їх на

⁸ Луців Лука Юрійович (псевд.: Л. Лулу, Л. Граничка; 1895—1984) — громадський діяч, літературознавець, публіцист. Дійсний член НТШ [12]. Тривалий час інформація про нього була майже відсутня.

⁹ Докладний аналіз і статистичні дані по тематиці спогадів на сторінках ЛЧК свого часу дав Лев Шанковський у вказаній вище праці.

сторінках видання давала необхідний для цього матеріал) редакція написала в десяту річницю журналу: «Вже тепер не знайдете ні одного історичного нариса, ні одної історичної жерельної праці з часів наших недавніх визвольних змагань, які не покликувалися б на матеріяли, поміщені в Літописі» [4].

Найбільш специфічними і знаковими є спомини Лу-лу, які виходять за межі традиційних, адже змальовують не військові походи, а проливають світло на шлях доєднання автора до когорти українських поетів, які формувалися за воєнної доби. Автор пише про сумніви щодо свого таланту поета: «Я й сам не дуже то й вірив, що це поезія, але як побачив свій гордий підпис У.С.С. ЛуЛу у згаданому віденському “Вістникові”¹⁰ поруч з іменем Б. Лепкого, пізнав, що латинська побрехенька про те, що мовляв “мовчать музи як набивають гузи”, перестаріла що найменше від часів нашого “Слова про похід Ігоря проти Половців”» [6, с. 11]. Війна не стала на заваді розвитку творчих здібностей людини. Автор пише не лише про свої перші спроби писати вірші в перерві між боями, але й друкувати їх на сторінках віденського «Вістника Союзу Визволення України», та ще й про молодих поетів — «Льоню Лепкого¹¹, Купчинського¹², Шкрумеляка¹³ і багатьох інших, що то здобували поетичну славу на сторінках віденського “Вістника Союзу Визволення України”» [6, с. 11]. Якраз ці молоді автори й надихнули його на складання віршів. Лу-лу пише й про преференції та своєрідний гонорар, які молоді автори отримували за вірші: «Тут треба згадати, що “початкуючі” поети мали в часі війни одну велику вигоду. Вони користали із безплатної військової “полевої почти”. І ще одно! — гонорар!» [6, с. 11]. Написання віршів для авторів було моментом повернення до мирного життя та сповненими надії планами на майбутнє. Невелика оповідь на дві сторінки занурює нас у маловідому історію молодого покоління військових поетів, так званих «поетів-усусівців». Вони писали не заради гонорару, а для того, щоб їхні поетичні спогади (за словами Лу-лу, до друку доходив лише один відсоток з усіх, які надсилалися до редакцій) стали доступними для читачів. Це давало молодим поетам відчуття причетності до історії та було намаганням у жахливих умовах війни, коли кожен день міг стати останнім, залишити свій слід.

У цьому випадку можемо говорити про написання спогадів як авто-, міжособистісну та міжпоколінневу комунікацію. Інколи вірші молодих поетів, покладені на музику, одразу ж ставали популярними. Так сталося з віршем Юрія Шкрумеляка «Питається вітер смерті», створеним після

¹⁰ Йшлося про «Вістник Союзу Визволення України» (Відень).

¹¹ Лепкий Лев (Левко) (літературні псевдоніми: Леле, Оровець, Льоньо та ін., 1888—1971) — поет-усус, прозаїк, журналіст, редактор, композитор, художник.

¹² Купчинський Роман (1894—1976) — поет-усус, журналіст, прозаїк, громадський діяч, старшина Легіону Л УСС та УГА.

¹³ Шкрумеляк Юрій (189—1965) — поет-усус, перекладач і дитячий письменник, підхорунжий УСС, автор творів про визвольну боротьбу УСС—УГА.

кривавих боїв на Маківці. Композитор Михайло Гайворонський поклав його слова на музику. Сам же автор віршів так визначав місце поезії у своєму житті в період Першої світової війни: «Стрілець і пісня то брат і сестра, то любчик і любка; в самотній пісні знаходить стрілець розраду та хвиливе забуття» [14].

Поетичний складник життя воїнів набуває нового звучання в умовах російсько-української війни, про що свідчить значна кількість цифрових проєктів, створених задля збирання та поширення спогадів у різних форматах та оприлюднення їх на інтернет-платформах¹⁴. Спогади Лу-лу демонструють відхід від стереотипного мислення, зокрема про те, що військові в період війни думають і пишуть лише про бойові дії, а інші грані життя їх не цікавлять. Насправді спектр їхніх зацікавлень був значно ширшим. Підтвердженням цього є спомини вояків про традиційні українські свята в умовах війни. Так, Павло Магас залишив згадку про «Святвечір у Бориславі» (1938. Ч. 1), а Іван Бобиляк — «Різдвяний спомин» (1938. Ч. 2) та «Великдень під Наварією» (1938. Ч. 4). Павло Магас згадує події Святвечора 1919 р.: «Чого там не було! Здається, нічого не бракло — все жертвувало радо бориславське громадянство для свого запасного коша, для рідного війська. На почесному місці стояла пахуча, в великих полумисках, медова кутя, а з темного кута усміхався золотими колосками вівсяний дідух» [9, с. 2]. Про важливість спогадів як діалогу з наступними поколіннями свідчать слова Івана Бобиляка, який про свої юнацькі роки пише, як «Про гордий і пам'ятний зрив, про соняшні і ясні дні та сумноболючий фінал». Але зазначає: «Та ми розбудили тільки довго вже приспану традицію, а Ви докінчите наш неосягнений лет, підете цим дороговказом розсіяних-опущених могил» [2].

Загалом у перший рік видання було надруковано лише тексти малих форм — «спогади-замітки». У наступних випусках невеликі за розмірами спогади чергувалися з більш розлогими, що публікувалися в декількох номерах. Для прикладу, в 1932 р. було видано спогади Зенона Стефаніва «Два роки в Українській Армії» (1932. Ч. 9—12), Миколи Видибайла «По дорозі до кращого» (1932. Ч. 4; 7—8), у 1934 р. — Юрія Горліса-Горського «Холодний Яр говорить» (1934. Ч. 1; 3; 4—6; 7—8; 9; 11), Івана Вислоцького «Спомини розвідч. стар. 1919—23» (1934. Ч. 4—5; 7—8; 9), о. Йосифа Іванця «Вольфоберг» (1934. Ч. 10—12).

Для аналізу авторського складу розглянемо чотири випуски часопису за 1938 рік. Тоді було надруковано загалом 42 спогадових тексти¹⁵. Із цієї кількості лише два матеріали були більш розлогими та публікувалися в декількох номерах. Це спогади отця Івана Левицького «Український галицький полк в рр. 1920—1922—1923 на Великій Україні» (1938. Ч. 5—6; 7—8; 9) та два тексти

¹⁴ Про це більш докладно див.: [7].

¹⁵ Докладний перелік назв усіх спогадів можна подивитись у Змісті ЛЧК (за 1938 р. число 12).

Петра Миговича про долю УГА після поразки в 1919 р. — «При VII Львівській Бригаді на Великій Україні» (1938. Ч. 2—8) та «При I-й Бригаді Червоних Українських Січових Стрільців» (1938. Ч. 10—12). Вони подають більш широкий огляд подій, статистичні дані про УСС та УГА, що є закономірним, оскільки автори належали до старшин і мали певний доступ до інформації.

Серед інших авторів — відомі представники української науки: археолог, доктор Іван Борковський (1897—1976); доктор права Логвин Горбачевський (1889—1971); доктор права, публіцист Іван Стадник; освітній діяч, доктор філософії Никофор Гірняк; журналіст, публіцист, письменник, громадський і політичний діяч, доктор права Осип Назарук. Усі вони, за винятком останнього, під час Першої світової війни та революції воювали в різних українських збройних формуваннях — УСС, УГА, армії ЗУНР. Звичайно, свою професійну кар'єру вони зробили вже після завершення війни та революції. Але їхні спогади мають вагу через масштаб особистості та безпосередню участь у суспільно-політичному житті України.

Найбільше серед авторів спогадів військових, імена деяких з них на сьогодні залишаються маловідомими, але з підписів під спогадами дізнаємося про їхню приналежність до УГА: це — хорунжі Михайло Божак та Теодор Марітчак, поручики Іван Левицький та Петро Мигович, четарі Іван Велиговський (харчовий) та Данило Монджейовський, мгр.¹⁶ (санітарний сотник) Володимир Кривокульський, Йосип Шемлей, С. Лисак (без зазначення рангу); до УСС — сотник Іван Юрїїв, підхорунжий Тимко Ганчарик, Ілля Бобиляк, С. Лисак¹⁷; до Армії УНР — полковник Вартоломій Євтимочич, підполковник та корабельний інженер Українського чорноморського флоту Микола Неклієвич, організатор Вільного козацтва на Білоцерківщині, його командир на Київщині Іван Сокіл; політичний та культурний діяч Сколівщини о. Михайло Мосор. Цікавим є той факт, що автори підписували свої спогади, виходячи не з їхнього статусу на момент укладання спогадів, а з військових звань періоду Першої світової війни та революції. При цьому описували вони лише ті події, епізоди, в яких були задіяні або спостерігали за якими. Так, санітарний сотник Володимир Кривокульський згадує організаційні моменти створення санітарної частини в УГА та її перших представників («Санітарна частина УГ.А.». 1938. Ч. 2). Харчовий четар Іван Велиговський описує свою службу після повернення з італійського фронту в Городенській управі, де він завідував харчовим складом («Організація військового шпиталю в Городенці». 1938. Ч. 4).

Достатньо репрезентативним є й блок спогадів про тогочасних діячів. Тут бачимо спогади Василя Совенка про Симона Петлюру — «Моя перша зустріч з С. Петлюрою» (Ч. 6), Степана Стечишина «Спомин селянина про

¹⁶ Член Медичної громади Львівського університету.

¹⁷ Ім'я встановити не вдалося.

ген. М. Тарнавського» (1938. Ч. 9), М. Шалаваги «Ще про розстріл ком. Табукашвілі» (1938. Ч. 11), Андрія Жука «Зі споминів про проф. С. Смаль-Стоцького» (1938. Ч. 10), Логвина Горбачевського «Микола Ганкевич, один з героїв Крут» (1938. Ч. 3). Матеріалом до колективного портрета є спогади Володимира Сірка «Наймолодші учасники УГА.» (1938. Ч. 11) про гімназійну молодь, яка розпочинала свою діяльність в організації «Пласт», а згодом долучилася до УГА.

Бібліографічний складник. З огляду на те, що ми на сьогодні ще не маємо єдиного реєстру українських мемуарів та анотованого бібліографічного покажчика, досить інформативним у цьому контексті є розділ ЛЧК «Бібліографія. Спис жерел до української визвольної війни 1914—1921», започаткований уже з перших чисел видання. Редакція натхненно відзначала підвищений інтерес громадськості до історії збройних змагань за свою державність у 1917—1921 рр. і вважала за необхідне «передовсім познайомитись з жерелами і публікаціями, що відносяться до цього часу. Дати змогу познайомитись з заголовками принайменш дотепер опублікованого матеріалу, це і завдання отцього бібліографічного реєстру» [1]. Редколегія зазначає, що розділ є продовженням — «наче друга частина» — видання Івана Калиновича «Українська мемуаристика 1914—1924 (бібліографічний реєстр)» (Львів, 1925). Зазначалося, що як реєстр Івана Калиновича не охоплював всієї літератури за означений період, так і даний розділ «не претендує на повність. В йому дуже мало узглядено публікації, що появилися на Радянській Україні (що зрозуміле при слабких зв'язках закордонного книжкового ринку з Радянською Україною), та все таки він дасть до певної міри змогу дослідникам і тим, що взагалі цікавляться історією української визвольної війни, зорієнтуватися в відносному матеріалі» [1]. Оскільки розділ охоплював не лише інформацію про спогади, як у І. Калиновича, але й праці та статті не мемуарного характеру, тому й було змінено назву на більш загальну. У перших числах це був простий список, який включав праці, видані як окремими книгами, так і матеріали, вміщені в періодичних виданнях¹⁸. Надалі ці списки розширювалися й анотувалися, що додає їм інформаційної ваги. У першому числі за 1929 р. було внесено 15 видань, з них 7 спогадів, видрукованих у Львові, Харкові, Відні¹⁹. Бібліографічні списки публікувалися в алфавітному порядку (востаннє в Ч. 2 за 1939 р.), однак були й числа, де подавалися тематичні бібліографічні реєстри: «Українська військова література за 1914—1921 рр.» (1930. Ч. 9—11)²⁰, «Видання по таборах інтернованих вояків армії У.Н.Р.» (1930. Ч. 11—12, 1931, Ч. 1)²¹, «Бібліографія. Чужинецька література. І. Архив Русской Революції издавае-

¹⁸ Були окремі числа, які не містили бібліографії.

¹⁹ Склав А. К.

²⁰ Склав сотник Корній Купченко.

²¹ Склав Прижмуренко (псевдонім Леоніда Бачинського).

мий І.В. Гессеном» (1939. Ч. 5)²², які містили мемуарні видання. І на сьогодні бібліографічні огляди ЛЧК є ґрунтовною джерельною базою для укладання анотованого бібліографічного покажчика «Українські мемуари», робота над яким триває в Інституті біографічних досліджень НБУВ. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі можна вбачати в імплементації в суспільний простір текстів спогадів, виданих у 20—30-х роках ХХ ст. як на території України, так і за кордоном, та у використанні бібліографічних матеріалів при складанні анотованого покажчика «Українські мемуари».

Наукова новизна дослідження полягає в детальному розгляді специфіки форм мемуарів, представлених на сторінках «Літопису Червоної Калини», зокрема появи великої кількості «споминів-заміток»; визначенні основної тематики спогадів та їхнього історико-джерелознавчого, бібліографічного та комунікативного потенціалу; актуалізації ролі наукової та громадської ініціативи й окремих осіб у створенні й збиранні мемуарних текстів та їхній інтеграції в суспільний і науковий простір. Цей підхід підкреслює, наскільки важливими є зусилля окремих людей / спільнот у збереженні пам'яті про національні події та у формуванні історичної спадщини, й відкриває нові перспективи для подальших наукових розвідок з цієї тематики

Висновки. Аналіз репертуару журналу «Літопис Червоної Калини» за окремі роки дозволяє зробити узагальнений висновок про те, що публікації мемуарів на сторінках періодичних видань, заснованих на засадах громадської ініціативи, стали важливим інструментом для фіксації особистих спогадів учасників Першої світової війни та Української революції, сповнених переживаннями та емоціями. Це допомагало, по-перше, зрозуміти різні аспекти подій та їхній вплив на читачів. По-друге, такі публікації дозволяли зібрати документальні свідчення та зберегти їх для історіографії. По-третє, вони інформували громадськість про реальні умови та емоційні переживання на фронті, що давало читачам уявлення про війну, яку вони не могли бачити на власні очі, сприяючи кращому розумінню цієї трагедії цивільним населенням. По-четверте, спогади впливали на громадську думку, активізуючи патріотичні почуття, підтримку військових та співчуття до них. Усе це разом свідчило про виховну роль матеріалів, які друкувалися в часописах. Отож редакція «Літопису Червоної Калини» констатувала: «У рівній мірі і виховна роля нашого журналу серед нашої суспільності, зокрема серед нашої молоді, не маловажна. Про це також нема вже двох думок» [4]. Надзвичайно важливу роль часопису та його популярність серед української молоді й старшого громадянства також відзначав Лев Шанковський [13, с. 117]. Особливо знаковою була діяльність часопису в умовах відсутності української державності, коли після завершення Першої світової війни та революції Україна була розділена між Польщею та Радянським Союзом. Події

²² Склав І. Ш. (розшифрувати не вдалося).

1914—1921 рр. мали важкі наслідки для психологічного стану українського суспільства. Втрата державності призвела до почуття розчарування, пригнічення та травматизації широких верств населення. Це негативно вплинуло на рівень національної єдності, спричинивши тимчасове зниження віри в можливість відновлення незалежної держави, що залишило глибокий слід у свідомості українського народу. За цих обставин журнал виконував важливу місію збереження національної пам'яті та консолідації українського суспільства.

Досвід редколегії «Літопису Червоної Калини» зі створення джерельної бази історичних та бібліографічних досліджень і розуміння виховних і комунікативних функцій документальних матеріалів про події національної історії, зокрема спогадів періоду Першої світової війни та Української революції, потребує актуалізації в умовах російсько-української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібліографія // Літопис Червоної Калини. 1929. Ч. 1. С. 22.
2. Бобиляк І. Різдвяний спомин // Літопис Червоної Калини. 1938. Ч. 2. С. 4.
3. Від Видавництва // Літопис Червоної Калини. 1934. Ч. 1. С. 2.
4. Від Видавництва // Літопис Червоної Калини. 1938. Ч. 1. С. 3.
5. Від редакції // Літопис Червоної Калини. 1929. Ч. 1. С. 2.
6. Лу-лу. Як я став воєнним поетом // Літопис Червоної Калини. 1929. Ч. 1. С. 11—12.
7. Любовець Н.І. Спогади про війну в сучасному вимірі: інформаційно-комунікативний потенціал // *Biography. Біографіка. Біографістика: електронне наукове видання*. Київ, 2022. Вип. 1. С. 32—38.
8. Любовець Н. Перша світова війна 1914—1918 рр. у мемуарній репрезентації // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 196—211. doi: <https://doi.org/10.15407/np.64.196109>
9. Магас П. Святвечір у Бориславі // Літопис Червоної Калини. 1938. Ч. 1. С. 2—3.
10. Передерій В. Видання «Червоної Калини» (1922—1939) : історико-бібліогр. дослідж. Львів, 2004. 357 с.
11. Передерій В. Матеріали до вивчення історії ЗУНР на сторінках «Літопису Червоної Калини» (1929—1939 рр.), (1991—1995 рр.) : джерелознавчий аспект // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 19. С. 666—673.
12. Роздольська І. Літературний феномен Українських Січових Стрільців : моногр. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 444 с.
13. Шанковський Л. Нарис української воєнної історіографії. III. Українська воєнно-історична наука в періоді між двома війнами (1921—1939) // *Український історик*. 1973. № 3—4. С. 114—126; 1974. № 1—3. С. 48—64.
14. Юрій Шкрумеляк: «Українцем я зовуся й тою назвою горджуся!». Ланчинська громада. Івано-Франківська область, Надвірнянський район. Url:<https://lanchynska-gromada.gov.ua/news/1650349932/>

Отримано 15 листопада 2023 року

REFERENCES

1. Bibliohrafiia [Bibliography]. *Litopys Chervonoi Kalyny* [Chronicle of Chervona Kalyna]. 1929. No. 1, p. 22. [In Ukrainian].
2. Bobyliak I. Rizdviani spomyn [A Christmas memory]. *Litopys Chervonoi Kalyny* [Chronicle of Chervona Kalyna]. 1938. No. 2, p. 4. [In Ukrainian].
3. Vid Vydavnytstva [From the Publishers]. *Litopys Chervonoi Kalyny* [Chronicle of Chervona Kalyna]. 1934. No. 1, p. 2. [In Ukrainian].
4. Vid Vydavnytstva [From the Publishers]. *Litopys Chervonoi Kalyny* [Chronicle of Chervona Kalyna]. 1938. No. 1, p. 3. [In Ukrainian].
5. Vid redaktzii [From the Editor]. *Litopys Chervonoi Kalyny* [Chronicle of Chervona Kalyna]. 1929. No. 1, p. 2. [In Ukrainian].
6. Lu-lu. Yak ya stav voiennym poetom [How I became a war poet]. *Litopys Chervonoi Kalyny* [Chronicle of Chervona Kalyna]. 1929. No. 1, p. 11—12. [In Ukrainian].
7. Liubovets N.I. Spohady pro viinu v suchasnomu vymiri: informatsiino-komunikatyvnyi potentsial [Memories of War in the Modern Dimension: Information and Communication Potential]. *Biography. Biohrafika. Biohrafistyka* [Biography]. Kyiv, 2022. Iss. 1, pp. 32—38. [In Ukrainian].
8. Liubovets N. Persha svitova viina 1914—1918 rr. u memuaranii reprezentatsii [The First World War 1914—1918 in a Memoir Representation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho* [Scientific works of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. 2022. Iss. 64, pp. 196—211. doi: <https://doi.org/10.15407/np.64.196109> [In Ukrainian].
9. Magas P. Sviatvechir u Boryslavi [Christmas Eve in Boryslav]. *Litopys Chervonoi Kalyny* [Chronicle of Chervona Kalyna]. 1938. No. 1, pp. 2—3. [In Ukrainian].
10. Peredyrii V. Vydannia “Chervonoi Kalyny” (1922—1939). Ist.-bibliohr. doslidzh. [The edition of “Chervona Kalyna” (1922—1939): historical and bibliographic research]. Lviv, 2004. [In Ukrainian].
11. Perederii V. Materialy do vyvchennia istorii ZUNR na storinkakh “Litopysu Chervonoi Kalyny” (1929—1939 rr.), (1991—1995 rr.) : dzhereloznavchyi aspekt [Materials for the study of the history of the West Ukrainian People’s Republic on the pages of the “Chronicle of Chervona Kalyna” (192—1939), (199—1995) : source study aspect]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist* [Ukraine : cultural heritage, national consciousness, statehood]. 2009. Iss. 19, pp. 666—673. [In Ukrainian].
12. Rozdolska I. Literaturnyi fenomen Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv: monohrafiia [The literary phenomenon of the Ukrainian Sich Rifleman: a monograph]. Lviv, 2020. 444 p. [In Ukrainian].
13. Shankovskiy L. Narys ukrainskoi voiennoi istoriografii. III. Ukrainska voienno-istorychna nauka v periodi mizh dvoma viinamy (1921—1939) [An Essay on Ukrainian Military Historiography. III. Ukrainian Military History in the Period Between the Two Wars (1921—1939)]. *Ukrainskyi istoryk* [Ukrainian historian]. 1973. No. 3—4, pp. 114—126; 1974. No. 1—3, pp. 48—64. [In Ukrainian].
14. Yurii Shkrumeliak : “Ukrainsem ya zovusia i toiu nazvoiu hordzhusia!” [Yurii Shkrumeliak: “I call myself a Ukrainian and I am proud of this name!”]. Lanchynska hromada. Ivano-Frankivska oblast. Nadvirnianskyi raion [Lanchyn community. Ivano-Frankivsk Region. Nadvirna district]. Retrieved from : <https://lanchynska-gromada.gov.ua/news/1650349932/> [In Ukrainian].

Received on November 15, 2023

Nadiya Liubovets

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-8811-6627

E-mail: lyubovets@gmail.com

MEMORIES ON “CHRONICLE OF CHERVONA KALYNA” PAGES:
SOURCE, INFORMATION AND COMMUNICATION DIMENSION

The purpose of the article is to analyze the memoir component of the Chronicle of Chervona Kalyna magazine, its characteristic features in the source, bibliographic, and communicative contexts, the composition of authors, thematic focus and peculiarities of the forms of memoir publications, their role in shaping the national historical discourse and Ukrainian identity. **The research methodology** is based on the application of general scientific methods of systematization and classification, the principles of historicism, objectivity, retrospective, comparative and discourse analysis (content analysis method). **The scientific novelty** lies in the study of the memoir texts of the Chronicle of Chervona Kalyna as a public initiative project to collect and publish memories of the events of the Ukrainian Liberation Movement, to update documentary evidence of important events in national history to preserve historical and national memory in modern conditions. **Conclusions.** The analysis of the memoir component of the Chronicle of Chervona Kalyna shows that the publications on the pages of the publication have become an important tool for recording personal memories of participants in the war and revolution, full of experiences and emotions, which allows us to better understand various aspects of these events and their impact on both contemporaries and future generations. The publications of the Chronicle of Chervona Kalyna preserved documentary sources and bibliographic information about the events of the war, they; informed the public about the real conditions and experiences of Ukrainian soldiers at the front, giving people who could not see the war with their own eyes an idea of it, which contributed to a better understanding of the war among the civilian population and increased awareness of military events; played an educational role, awakening patriotic feelings, support and sympathy for the military; Experience of the editorial board in creating a source base, conducting historical and bibliographic research, as well as in understanding the educational and communicative functions of documentary materials about the events of national history in 1914—1921, in particular memoirs, is relevant in the context of the current Russian-Ukrainian war.

Key words: memories / recollections, memoirs, communication, bibliography, journal Chronicle of Chervona Kalyna (1929—1939), historical and national memory, World War I, Ukrainian Revolution.